

KS. JÓZEF M. DOŁĘGA
UKSW Warszawa

O NAUKACH EKOLOGICZNYCH

Wprowadzenie

Geneza ekologii sięga połowy XIX wieku. Po upływie tego czasu na początku XXI wieku mówimy o naukach ekologicznych, które stanowią bogaty zbiór dyscyplin naukowych o różnej charakterystyce epistemologicznej i metodologicznej. Niniejszy artykuł ma na celu zarejestrowanie tych nauk i podanie wstępnej bibliografii do każdej z nich.

Do zbioru nauk ekologicznych już dzisiaj zaliczamy następujące dyscypliny: ekologię, sozologię, sozotechnikę, sozoekonomię, etykę środowiskową, bioetykę, ekofilozofię, prawodawstwo ekologiczne, ekoteologię, politykę ekologiczną.

1. Nauki ekologiczne

Ekologia – termin i definicję tej nauki po raz pierwszy podał Ernest Haeckel w 1866 roku. Rozumienie ekologii w ujęciu E. Haeckla (1834-1919) i uściślone przez S. A. Forbesa (1844-1930) w 1895 roku przetrwało do naszych czasów jak podaje Kazimierz A. Dobrowolski¹. W ekologii jako nauce biologicznej badającej organizmy flory i fauny w środowiskach biotycznych i abiotycznych powstała w drugiej połowie XX wieku **ekologia człowieka** i **ekologia społeczna**². Ekologia człowieka koncentruje się na badaniu wpływu

¹ Por. K. A. Dobrowolski, *Polskie nauki ekologiczne wobec wyzwań globalnych i zadań praktycznych w kraju*, w: *Ziemia domem człowieka*, pod red. J. L. Krakowiaka, BD, Warszawa 1997, s. 5-14.

² Por. T. Umiński, *Ekologia – środowisko – przyroda*, WsiP, Warszawa 1996, s. 12-16; H. Wiśniewski i G. Kowalewski, *Ekologia z ochroną i kształtowaniem środowiska*, AGMEN, Warszawa 1997, s. 14-18; A. Horst, *Ekologia człowieka*, Warszawa 1976; B. Campbell, *Ekologia człowieka. Historia naszego miejsca w przyrodzie od prehistorii do czasów współczesnych*, tłum. M. A. Bitner, WN PWN, Warszawa 1995; D. Kielczewski, *Ekologia społeczna*, UwB, Białystok 1998; K. Łastowski, *Ekologia a filozofia. Od ekologii biologicznej do ekologii jako wiedzy huma-*

czynników środowiska społecznego i przyrodniczego na organizm ludzki oraz nad możliwościami jego adaptacji do tego środowiska. Natomiast ekologia społeczna bada zjawiska z pogranicza socjologii, geografii i ekologii. W ostatnim dziesięcioleciu XX wieku powstaje pilna potrzeba wyodrębnienia dodatkowej dyscypliny naukowej lub rozwiniętego działu ekologii człowieka, a mianowicie - ekologii rodziny ludzkiej.

1.2. **Sozologia** - termin ten pochodzi od greckiego słowa „sodzo”, które oznacza „ochraniać”, „ratować”, „pomagać”. Został on wprowadzony do polskiego słownika naukowego przez Walerego Goetela³ na początku lat sześćdziesiątych XX wieku. Według niego termin ten oznacza naukę o ochronie przyrody, o ochronie naturalnego środowiska człowieka. Termin „sozologia” został wzbogacony nowymi treściami i tym samym poszerzono jego zakres. Wyrazem tego jest bogata literatura przedmiotowa, a terminu tego używa się – coraz częściej na określenie nauki o ochronie środowiska społeczno-przyrodniczego.

W aspekcie metodologicznym w treści nazwy „sozologia” mówi się przede wszystkim o metodach służących do badań przedmiotu tej nauki. Wy różnia się tutaj metody empiryczne, humanistyczne, filozoficzne i systemowe.

Natomiast w aspekcie przedmiotowym nazwy „sozologia” podkreśla się zagadnienia i problemy wchodzące w zakres naukowych badań sozologicznych. Przykładowo wymienia się tutaj takie problemy i zagadnienia, jak:

- opis faktyczny stanu przyrody w Polsce i świecie;
- określenie obiektów, które zanieczyszczają i niszczą środowisko;
- przeprowadzenie badań technicznych i technologicznych w celu wprowadzania urządzeń oczyszczających i technologii nieuciążliwych dla środowiska;
- badanie wpływu zmienionego środowiska na organizmy żywe i na człowieka;
- tworzenie zabezpieczeń prawnych i administracyjnych w skali krajowej i międzynarodowej w celu realizacji programów ochrony środowiska;

nistycznej, w: *Wprowadzenie do filozoficznych problemów ekologii*, pod red. A. Papuzińskiego, WSP, Bydgoszcz 1999, s. 11-54.

³ W. Goetel, *Sozologia – nauka o ochronie przyrody i jej zasobów*, Kosmos A 15 (1966) s. 473-482, przedruk, tamże, 21(1972) z. 1, s. 31-38; *Edukacja ekologiczna wobec współczesności i wyzwań przyszłości*, Przyroda i Człowiek (Zeszyt specjalny) Opole - Pokrzywna 1995; *Człowiek wobec świata*, pod red. Z. Hulla i W. Tulibackiego, PTF i AR-T, Olsztyn 1996; *Ekofilozofia i bioetyka*, pod red. W. Tyburskiego, TOP Kurier, Toruń 1996; *Ekonomia – ekologia – etyka*, pod red. W. Tyburskiego, TOP Kurier, Toruń 1996. 21 (1972) s. 31-38; por. J. M. Dołęga, *Z zagadnień sozologii*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, pod red. K. Kłósaka, t. 4, ATK, Warszawa 1982, s. 328-327; K. R. Mazurski, *Podstawy sozologii*, SUDETY, Wrocław 1998; J. Jaroń, *Ekologia, sozologia, ekofilozofia, ekoetyka, ekonomia, proekologiczna. Przegląd zagadnień*, HEIODOR, Warszawa 1997.

- budzenie świadomości moralnej i etycznej wrażliwej na jakość środowiska przyrodniczego i społecznego;
 - szukanie środków zmniejszających zanieczyszczenie środowiska i eliminowanie źródeł jego zanieczyszczeń;
 - badanie wpływu środowiska na stan psychiczny człowieka;
 - prowadzenie medycznych badań nowych jednostek chorobowych, powstałych pod wpływem zmienionego środowiska;
 - zabezpieczenie tak zwanych „czystych” rezerw genetycznych;
- wychowanie – na różnych szczeblach edukacji narodowej – w duchu wrażliwości na wartość środowiska człowieka.

Aspekt zakresowy nazwy „sozologia” obejmuje problemy i zagadnienia dotyczące środowiska przyrodniczego i społecznego, w którym żyje człowiek. A zatem dotyczy to przyrody nieożywionej i ożywionej oraz antroposfery. Wszystkie te obszary rozpatrywane są w aspekcie ochrony naturalnych właściwości poszczególnych obiektów przyrodniczych i ich wpływu na życie i zdrowie człowieka. W aspekcie tym, który jest charakterystyczny dla sozologii, mieszczą się badania naturalnych właściwości obiektów przyrody nieożywionej i ożywionej oraz ich właściwości powstałych pod wpływem działalności człowieka. Badania te dotyczą również nowo powstałych właściwości środowiska i ich wpływu na zdrowie i życie człowieka, a także ich wpływu na kondycję biologiczną innych gatunków żyjących na ziemi.

1.3. *Sozotechnika*⁴ – termin ten oznacza całość badań naukowo-technicznych i technologicznych związanych z ochroną środowiska oraz z wprowadzaniem do produkcji nowych technologii nie niszczących środowiska lub przynajmniej nieuciążliwych dla tego środowiska. Ponadto można tym terminem oznaczać właściwie wszystkie studia politechniczne związane z ochroną środowiska.

1.4. *Sozoekonomia*⁵ – (czasem nosi nazwę ekoekonomia) dział ekonomii zajmujący się kosztami produkcji wraz z nakładami na ochronę

⁴ Por.: J. Bańka, *Zarys filozofii techniki*, UŚ, Katowice 1981; A. Kiepas, *Moralne wyzwania nauki i techniki*, Warszawa, Katowice – Warszawa 1992; J. Szymański, *Technika a eksperymentalne sprawdzanie praw nauki*, WAW, Poznań 1994; *Człowiek – technika – środowisko. Człowiek współczesny wobec wyzwań końca wieku*, red. naukowa A. Kiepas, UŚ, Katowice 1999.

⁵ *Problemy sozologiczne aglomeracji miejsko-przemysłowych. Wybrane zagadnienia*, pod red. Z. Małeckiego, KISPAŃ, Biuletyn (1993) nr 1; *Problemy sozologiczne aglomeracji miejsko-przemysłowych*. Huta im. Tadeusza Sendzimira, pod red. Z. Małeckiego, KISPAŃ, Biuletyn (1994) nr 1; J. T. Wimpenny, *Wartość środowiska. Metody wyceny ekonomicznej*, tłum. K. Kafel, I. Szymaniak, PWE, Warszawa 1995; *Podjęmowanie inwestycji proekologicznych i źródła ich finansowania*, pod red. B. Poskrobki, PB, Białystok 1995; *Ekonomia – ekologia – etyka*, pod red.

środowiska, mieści się to w tak zwanym rachunku sozoekonomicznym przedsiębiorstwa lub jednostki administracyjnej państwa. Może oznaczać to nakłady na doskonalenie technologii produkcyjnej w aspekcie ekologicznym i wtedy nazwa ekoekonomia lepiej określa te przedmioty niż sozoekonomia.

1.5. *Etyka środowiskowa*⁶ – (inne nazwy, to: etyka ekologiczna, ekoetyka) wyrażenie to w środowiskach naukowych w Polsce zaczyna się utrwalać na oznaczenie nauki zajmującej się zasadami i normami postępowania człowieka wobec środowiska przyrodniczego (biotycznego i abiotycznego) i społecznego. Wyróżnia się w niej kilka orientacji, a mianowicie:

- holistyczną odmianę etyki środowiskowej,
- biocentrycznie zorientowaną etykę środowiskową,
- etykę ochrony zwierząt,
- antropocentryczną odmianę etyki środowiskowej.

Etyka środowiskowa jest w ciągłym rozwoju i pojawiają się coraz to nowe orientacje związane z kierunkami filozoficznymi lub religiami albo z określonym światopoglądem.

1.6. *Bioetyka*⁷ – jest określona przez Tadeusza Ślipko jako „dział filozoficznej etyki szczegółowej, która ma ustalić oceny i normy (reguły) moralne ważne w dziedzinie działań (aktów ludzkich) polegających na ingerencji w granicznych sytuacjach związanych z zapoczątkowaniem życia, jego trwaniem i śmiercią”. Bioetyka jest też rozumiana jako systematyczne studium zachowania ludzkiego w dziedzinie dotyczącej życia i zdrowia w świetle wartości i źródeł moralnych.

1.7. *Prawodawstwo ekologiczne*⁸ lub prawo ekologiczne – pod tymi wyrażeniami rozumie się procesy tworzenia prawa ochrony środowiska

W. Tyburskiego, IF UMK, Toruń 1996; *Ekonomiczna wycena środowiska przyrodniczego*, pod red. G. Andersona i J. Śleszyńskiego, WeiŚŚ, Białystok 1996.

⁶ Por.: W. Tyburski, *Etyka i ekologia*, PKE, Toruń 1995; Z. Piątek, *Etyka środowiskowa. Nowe spojrzenie na miejsce człowieka w przyrodzie*, IF UJ, Kraków 1998; *Etyka środowiskowa. Teoretyczne i praktyczne implikacje*, pod red. W. Tyburskiego, IF UMK i PKE, Toruń 1998; A. Pawłowski, *Odpowiedzialność za przyrodę*, WPL, Lublin 1999; J. Łukowski, *Próba zbudowania chrześcijańskiej etyki środowiska naturalnego*, Radom 1998; W. Tyburski, *Główne kierunki i zasady etyki środowiskowej*, w: *Wprowadzenie do filozoficznych problemów ekologii*, dz. cyt., s. 97-132.

⁷ Por. T. Ślipko, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, ATK, Warszawa 1988; W. Bołoz, *Życie w ludzkich rękach – podstawowe zagadnienia bioetyczne*, ATK i ADAM, Warszawa 1997.

⁸ Por.: Por.: R. Paczuski, *Prawo ochrony środowiska. Stan prawny na dzień 30 czerwca 1994*; O.W. Branta, Bydgoszcz 1994; L. Łukaszuk, *Międzynarodowe prawo morza*, W.N. Scholar, Warszawa 1997; D. Kielczewski, *Mechanizmy rozwoju prawa ochrony środowiska*, UwB,

(przeważnie naturalnego, ale nie tylko), jego wdrażania i egzekwowania oraz procesy tworzenia instytucji prawnych związanych z problemami ekologicznymi.

1.8. **Ekofilozofia** – jako nowa nauka filozoficzna, ma już bogaty system koncepcji. W tym miejscu nie dokonujemy szczegółowej analizy poszczególnych koncepcji ekofilozofii, a tylko prezentujemy ich rejestr i krótką charakterystykę.

1.8.1. Ekofilozofia jako filozofia ekologii⁹ – wyrażenie „filozofia ekologii” w podstawowym znaczeniu funkcjonuje w filozofii nauki i oznacza teorię i metodologię ekologii. W ostatnich dziesiątkach lat XX wieku wyrażenie to zawiera w swojej treści i zakresie wiele elementów z szeroko rozumianych zagadnień filozoficznych i ochrony środowiska. Przykładem takich ujęć są prace Zbigniewa Hulla.

1.8.2. Ekofilozofia jako ekologia człowieka¹⁰ – wyrażenie „ekologia człowieka” zastosowane przez Napoleona Wolańskiego do określenia syntezy wyników badań naukowych z zakresu antropologii przyrodniczej, ekologii i nauk medycznych. W ujęciu tym jest duży zakres zagadnień i refleksji antropologicznych o charakterze filozoficznym.

1.8.3. Ekofilozofia jako ekologia humanistyczna¹¹ – w zapowiedzi Stanisława Zięby – ma prowadzić badania naukowe nad życiem człowieka w jego aspekcie specyficznie ludzkim i osobowym.

Białystok 1998; *Prawa człowieka w państwie ekologicznym*, pod red. R. Sobańskiego, WATK, Warszawa 1998.

⁹ Z. Hull, *Filozofia ekologii jako nowa dziedzina filozofowania*, w: *Filozofia i bioetyka*. Materiały VI Polskiego Zjazdu Filozoficznego w Toruniu 5-9 września 1995 r., Sekcja Bioetyki i Ekofilozofii, pod red. W. Tyburskiego, TOP Kurier, Toruń 1996, s. 9-29; por. A. Papuziński, *Metafizyczne dziedzictwo nauki jako problem filozofii ekologii*, w: *Ekofilozofia i bioetyka*, s. 29-42; *Problemy filozofii ekologii*, w: *Wprowadzenie do filozoficznych problemów ekologii*, pod red. A. Papuzińskiego, WSP, Bydgoszcz 1999, s. 55-96.

¹⁰ N. Wolański, *Glossary of Terms for Human Ecology*, Warsaw 1990; *Czynniki rozwoju człowieka. Wstęp do ekologii człowieka*, pod red. N. Wolańskiego, PWN, Warszawa 1972; A. Horst, *Ekologia człowieka*, PWN, Warszawa 1976; *Ekologia człowieka. Historia współczesności*, pod red. B. Kuźnicka, IHN PAN, Warszawa 1995; N. Wolański, *Nowoczesność jako sprawność w przystosowaniu człowieka do środowiska*, „Prakseologia” (1992) Nr 1-2, s. 105-127.

¹¹ Por. S. Zięba, *Ku ekologii humanistycznej*, „Człowiek i Przyroda” (1994) Nr 1, s. 7-13; *Humanizm ekologiczny*, vol. 1: *Jakiej filozofii potrzebuje ekologia, ochrona przyrody a ochrona człowieka*, pod red. L. Pawłowskiego i S. Zięby, WU PL, Lublin 1992; W. Tyburski, *Pojednać się z Ziemią. W kręgu zagadnień humanizmu ekologicznego*, IPIR, Toruń 1993; *Humanizm ekologiczny*, vol. 4B: *Technika szansą czy zagrożeniem (aspekty techniczne)*, pod red. Iwo Pollo

1.8.4. Ekofilozofia jako ekologia głęboka¹² – koncepcja ta zawiera zagadnienia filozoficzne nie tylko w założeniach, ale również w rozwiązaniach problemów szczegółowych związanych z kryzysem i katastrofami ekologicznymi oraz z kryzysem moralnym człowieka.

1.8.5. Ekofilozofia jako filozofia ekologiczna¹³ – wyrażenie wprowadzone przez Henryka Skolimowskiego, w zestawieniu z takim wyrażeniem, jak „filozofia logiczna”, które już funkcjonuje w słowniku naukowym, może z biegiem czasu uprawomocnić się w języku filozoficznym.

1.8.6. Ekofilozofia jako ekozofia T¹⁴ – jest budowana na filozofii związanej z kierunkami panteistycznymi – zarówno historycznymi, jak i współczesnymi oraz w oparciu o założenia ekologii głębokiej.

1.8.7. Ekofilozofia jako filozofia kryzysu ekologicznego¹⁵ – orientacja ta dotyczy przede wszystkim zagadnień etycznych, prawnych, politycznych i ekonomicznych związanych z kryzysem ekologicznym oraz ekologii jako nowego paradygmatu polityki.

1.8.8. Ekofilozofia jako ujęcie systemowo-informacyjne ekorozwoju¹⁶ – ujęcie to zawarte w pracach Lesława Michnowskiego znajduje uzasadnienie w prognozach rozwoju człowieka i założenia zrównoważonego ekorozwoju.

i Z.M. Kozaka, WU PL, Lublin 1996; S. Zięba, *Natura i człowiek w ekologii humanistycznej*, ZECKUL, Lublin 1998.

¹² B. Devall, G. Sessions: *Ekologia głęboka. Życ w przekonaniu, iż Natura coś znaczy*, tłum. E. Margielewicz, Pusty Obłok, Warszawa 1994; R. Bzdak, *Problem możliwości teoretycznego uzasadnienia głębokiej ekologii*, w: *Człowiek i środowisko...*, s. 91-96; A. Synowiecki, *Człowiek - z ziemi wzięty*, „Człowiek i Przyroda” (1994) Nr 1, s. 41-92; K. Waloszczyk, *Kryzys ekologiczny w świetle ekofilozofii*, WPL, Łódź 1996, s. 228-241.

¹³ Por.: H. Skolimowski, *Filozofia żyjąca. Ekofilozofia jako drzewo życia*, Pusty Obłok, Warszawa 1992; D. Kielczewski, *Wybrane nurty filozofii ekologicznej*, WFUW, Białystok 1993, 5-32; K. Waloszczyk, *Kryzys ekologiczny w świetle ekofilozofii*, WPL, Łódź 1996, s. 207-228; H. Skolimowski, *Medytacje*, Astrum, Wrocław 1991; H. Skolimowski, *Wizje Nowego Millenium*, Kraków 1999.

¹⁴ Por. B. Devall, G. Sessions, *Ekologia głęboka*, s. 289-293; M. Ryszkiewicz, *Matka Ziemia w przyjaznym kosmosie. Gaja i zasada antropiczna w dziejach myśli przyrodniczej*, WN PWN, Warszawa 1994.

¹⁵ Por. Ed Phillips, *Crisi in Atmosphere: The Greenhouse Factor*, D. B. Clark and Co. Phoenix 1990; V. Hosle, *Philosophie der ökologischen Krise*, C. H. Beck, Munchen 1994; Z. Piątek, *Filozoficzne korzenie kryzysu środowiskowego*, w: *Człowiek i środowisko...*, s. 43-50.

¹⁶ L. Michnowski, *Jak żyć? Ekorozwój albo...*, WEIŚ, Białystok [brw]; *Ekorozwój szansą przetrwania cywilizacji*. Materiały z konferencji PKE, pod red. B. Zaufal, M. Białeckiej, t. 3, WAG-H, Kraków 1986; L. Michnowski, *Czy regres człowieczeństwa?* LTN, Warszawa 1999.

1.8.9. Ekofilozofia jako ekologia uniwersalistyczna¹⁷ – pojawia się w kontekście ujęć filozofii uniwersalistycznej, a inaczej mówiąc uniwersalizmu, jako metafizologii, prezentowanej w Polsce między innymi w pracach Janusza Kuczyńskiego.

1.8.10. Ekofilozofia jako praktyczna filozofia przyrody¹⁸ – ujęcie to akcentuje zagadnienia przede wszystkim praktyczne i bioetyczne związane z kryzysem ekologicznym. Koncepcja ta prezentowana jest w literaturze przedmiotowej w Polsce między innymi przez Zbigniewa Łapko i Annę Lemańską.

1.8.11. Ekofilozofia jako część filozofii przyrody¹⁹ – koncepcja ta jest związana z ujęciem filozofii przyrody orientacji arystotelesowsko-tomistycznej, gdzie już wyróżnia się filozofię przyrody nieożywionej (kosmofilozofię) i filozofię przyrody ożywionej (biofilozofię) oraz filozofię środowiska społeczno-przyrodniczego (ekofilozofię).

1.8.12. Ekofilozofia jako kulturalistyczna filozofia ekologii reprezentowana w Polsce przez Andrzeja Papuzińskiego²⁰

1.8.13. Ekofilozofia jako environmentalizm²¹ – proponowana przez Wiesława Sztumskiego z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

1.8.14. Ekofilozofia jako samodzielna nauka filozoficzna²² – o wyraźnie określonym statucie epistemologicznym i metodologicznym.

¹⁷ Por. J. Kuczyński, *Udomowienie Ziemi. Interpretacja Leszka Kołakowskiego projektu metanoi*, w: *Ziemia naszym domem*, pod red. J. Kuczyńskiego, CU UW, Warszawa 1996, s. 155–178; por. J. Kuczyński, *Wstęp do uniwersalizmu, t. 1: Ogrodnicy świata*, BD, Warszawa 1998; t. 2: *Młodość Europy i wieczność Polski*, BD, Warszawa 1999.

¹⁸ Por. Z. Łepko, *Ku ekofilozofii*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 30 (1994) Nr 1, s. 21-34; tenże, *Ekofilozofia jako praktyczna filozofia przyrody*, w: *Człowiek i środowisko...*, s. 37-42; A. Lemańska, *Praktyczna filozofia przyrody alternatywą klasycznej filozofii przyrody*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 33 (1997) Nr 1, s. 133-138.

¹⁹ Por. J. M. Dołęga, *W kierunku ekofilozofii*, w: *Ekofilozofia i bioetyka*, s. 19-25.

²⁰ Por.: A. Papuziński, *Życie – nauka – ekologia. Prolegomena do kulturalistycznej filozofii ekologii*, WSP, Bydgoszcz 1998.

²¹ Por.: W. Sztumski, *Environmentalizm i cywilizacja życia*, UŚ, Katowice 1997.

²² Por. J. M. Dołęga, *Z zagadnień metateoretycznych i merytorycznych ekofilozofii*, *Studia Philosophiae Christianae* 32 (1996) Nr 1, s. 270-278; J. M. Dołęga, *Ekologia w teologii i filozofii chrześcijańskiej*, w: *Wprowadzenie do filozoficznych problemów ekologii*, pod red. A. Papuzińskiego, WSP, Bydgoszcz 1999, s. 133-163; J. M. Dołęga, *Problematyka ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego w zoologii i ekofilozofii*, w: *Ochrona środowiska*

Biorąc pod uwagę aktualny stan badań naukowych z zakresu ekofilozofii, nie sposób dzisiaj określić definitywnie przedmiotu badań tej nauki. Jednak na podstawie istniejącej literatury i toczących się dyskusji na różnych sympozjach i konferencjach naukowych, można przyjąć robocze określenia przedmiotu ekofilozofii:

przedmiotem badań ekofilozofii jest istota i natura środowiska społeczno-przyrodniczego, jego właściwości ilościowe i jakościowe oraz dwustronne związki przyczynowe między antroposferą a środowiskiem (nie tylko biosferą).

Zasadniczym źródłem informacji o środowisku są różne nauki szczegółowe, a szczególnie nauki ekologiczne. Wydobyć problematyki filozoficznej z naukowego obrazu środowiska społeczno-przyrodniczego i kulturowego należy między innymi do zadań ekofilozofii.

1.9. **Ekoteologia**²³ – postulowana nauka teologiczna zbierająca w całość już opracowane szczegółowe zagadnienia ekologiczne związane z teologią, a mianowicie: grzech ekologiczny, ekologiczny rachunek sumienia, zagadnienie zbawienia świata, moralność ekologiczna, a zwłaszcza szczegółowa analiza pojęcia stworzenia jako czynności stwórczej Boga i jako dzieła stworzenia – i inne.

1.10. **Polityka ekologiczna**²⁴ – wyrażenie to oznacza badania naukowe, które dotyczą sfery życia społecznego ukształtowanego przez stosunki społeczne i działania w zakresie problemów ekologicznych. Polityka ekologiczna państwa bierze pod uwagę większe przedziały czasowe i terytorialne. W badaniach tych należałoby uwzględnić czas przynajmniej kilku pokoleń, a w przestrzeni – region, kontynent, cały glob.

w *filozofii i teologii*, pod red. J. M. Dołęgi i J. W. Czartoszewskiego, WATK, Warszawa 1999, s. 10-26.

²³ Por.: M. Ozorowski, *W kierunku ekoteologii*, w: *Ochrona środowiska w filozofii i teologii*, pod red. J. M. Dołęgi i J. W. Czartoszewskiego, ATK, Warszawa 1999, s. 252-256; S. Urbański, *Mistyka ekologii ducha ludzkiego*, tamże, s. 203-221; J. Bajda, *Grzech ekologiczny*, tamże, s. 222-242; J. W. Czartoszewski, *Ekologiczne rachunki sumienia*, tamże, s. 243-251; M. Ozorowski, *Kościół a ekologia*, tamże, s. 281-283; A. Skowroński, „*Kwestia ekologiczna*” w *nauczaniu Jana Pawła II*, tamże, s. 284-281; Z. Świerczek, *Ekologia – Kościół i Św. Franciszek*, WSD OO.F, Kraków 1990; J. Grzesica, *Ochrona środowiska naturalnego człowieka*, KSJ, Katowice 1993; A.L. Szafranski, *Chrześcijańskie podstawy ekologii*, ZEC KUL, Lublin 1993; P. Kędziński, *Kościół i ekologia*, WSD, Rzeszów 1997.

²⁴ Por.: S. Kozłowski, *W drodze do ekorozwoju*, WN PWN, Warszawa 1997, s. 187-209; *Zasady ekopolityki w rozwoju obszarów wiejskich*, pod red. L. Ryszkowskiego i S. Balazy, ZBŚRiL PAN, Poznań 1995; H. Lisicka, *Organizacje ekologiczne w polskich systemach politycznych*, Wrocław 1997.

Podsumowanie

Przegląd tych nauk ekologicznych jest świadectwem rozwoju badań naukowych związanych z zagadnieniami zagrożeń środowiska społeczno-przyrodniczego. W zakończeniu chciałbym wyrazić nadzieję, że dyskusja wokół filozofii nauk ekologicznych przyczyni się do budowania w szerszym znaczeniu świadomości ekologicznej społeczeństwa polskiego. Ponadto przyczyni się do dopracowania podstawowych zagadnień epistemologicznych i metodologicznych w grupie tych nauk, czyli całej metateorii nauk ekologicznych.